

Bir başka açıdan Kürtlerin Ermeni Soykırımı'ndaki rolü

Posted on 27/04/2015

Ferda Balancar: Yazılarınızda Kürtlerin soykırımı katılma sürecinde bazı kavramları sık kullanıyorsunuz. Bunlardan birisi iştirak kavramı. Bu kavramı açar mısınız?

İştirak kavramını bilinçli olarak kullanıyorum. Soykırım ile Kürtler arasındaki ilişkiyi ancak iştirak gibi teknik ve kullanışlı bir terim izah edebilir diye düşünüyorum. Başlarken iştirak kelimesinin tesadüfi veya gayri iradi durumlara tamamen kapalı olduğunu ve iştirak için muhakkak bir iradenin olması gerektiğini belirtmemiz lazım. İştirak edenin hiç değilse neye iştirak ettiğini, neden iştirak ettiğini bildiğini varsaymamız gerekiyor. Bu nedenlerle iştirak kelimesi soykırımdaki Kürt rolünün tanımlanması için bize iyi bir çerçeve sunduğu kanaatindeyim. Bu hatırlatmadan sonra Kürtlerin, Babıali'deki soykırım kararının alındığı toplantılarda dahil olmadığını kabul etmemiz lazım. Wannsee benzeri toplantılarda Kürtler yoktu. Yani soykırım kararı verilirken Kürtlere danışılmadığı gibi Kürtlerin bu toplantıları etkileme potansiyeli de yoktu. Hakeza Teşkilatı Mahsusa ya da askeri bürokrasinin karar mekanizması içinde kafa adamları da yoktu Kürtlerin. O yüzden Kürtler için teorik kısmında yoktular. Ne var ki Soykırım kararı sahada uygulamaya başlayınca Kürtlerin bir kısmının buna iştirak ettiğini görmekteyiz. Bu iştirak iradesinin iradi ve bilinçli bir tercih olduğunun altını çizelim. Hukuk terminolojisiyle konuşursak eğer soykırım iradesi genel bir kasıt değil özel bir kasıt gerektirir. Bu özel kasıt katliamlara katılan sıradan herkeste var mıydı, tartışılır belki. Ama soykırım bürokrasisiyle hemhal kimi Kürtlerde bu özel kastın varlığını görüyoruz.

Buna örnek verir misiniz?

Özellikle Muş, Mardin ve Diyarbakır'da Soykırım öncesinde vilayet bürokrasisi ile önde gelen aşiretlerin bu işin icra ve organizasyonu için bazen toplantı şeklinde bazen haber ulaştırma şeklinde bir tür özel iletişim hattı inşa ettiklerini görüyoruz. Mesela Muş'ta o dönemin tanıklılarına baktığımızda dönemin Kürt aşiretlerinin bazılarının bu toplantılara katıldığını görüyoruz. Somutlaştırmak gerekirse Şeyh Hazret, Hacı Musa bey, bazı Varto aşiretleri ve diğer bazı Muş aşiretlerinin vilayette kent bürokrasisi ile bu meseleleri konuştuklarını biliyoruz. Muş Ermenilerinin ne şekilde katledileceğine dair bir parselasyon bile yapmış olduklarının delilleri mevcut. Mesela Muş'un batısı bir aşirete, doğusu Şeyh Hazret ve Musa beye, Varto tarafı bazı Varto aşiretlerine taksim edilmesi hayli enteresan. Bu arada yeri gelmişken Muş, Bitlis ve Van Ermenilerinin balyoz harekâtıyla buldukları yerde mümkün mertebe tehcir edilmeden öldürülmesi stratejisinin olduğunu vurgulayalım. Diyarbakır'da Doktor Reşid'in uygulamalarında da benzer durum göze çarpıyor. Her ne kadar çekirdek kadro Reşit'in sadık ekürileriyse de bu kadro ile Diyarbakır eşrafından belli bazı ailelerin proje kardeşliği yaptığını gözlemliyoruz. Cemilpaşazadelerin bir kısmı, yine Pirinçizadeler ve diğer bir kısım önde gelen aile temsilcilerinin Doktor Reşid'in soykırımın ne şekilde icra edileceğinin belirlendiği toplantılarına iştirak ettiği anlaşılıyor. Dönemin anlatımlarına bakıldığında neredeyse halka açık bir halde ve bazen camide bu toplantıların gerçekleşmesi ise bu kesimlerin özgüvenine delalet ediyor. Mardin'de Kürtleri bu işe ikna ve mobilizasyon için Pirinçizadeler görev alıyor. Burada tehcir güzergâhları, sayıları, günleri önceden bazı aşiretlere yazılı olarak bildiriliyor. İştiraktan kastım tastamam budur. Belli bazı Kürtler sahada bu işe hiç de kandırılma diyemeyeceğimiz bir özgüvenle bu yüz kızartıcı işe bulaştılar. Şimdiye dek hep söylendiği gibi yalnızca bir kısım aşiretlerin değil bir kısım sıradan halkın da bu işe iştirak ettiklerini gösteren yeterince tanıklık var ortada.

Kürtlerin rolüne dair değişik görüşler var. Siz bu rolü nasıl tanımlarsınız?

Ermeni Soykırımı ve Kürtlerin rolü fasikülünde kabaca dört yaklaşım var. Birincisi, Talat

Paşa'dan, TTK eski Başkanı Yusuf Halaçoğlu'na kendi günahlarını başkalarına yüklemeye çalışan bir inkarcı aks var. Bunlar özetle "Biz tehirci insani ve steril bir organizasyon olarak düşünmüştük fakat Kürtler içine girince işi sabote ettiler ve soykırımı onlar yaptılar" biçiminde başkalarını suçlayıcı bir söylem dolaşıma soktular. İkincisi, dönemin Kürt aydınlarından Nuri Dersimi'nin öncülük ettiği "karşılıklı mukatele" görüşü. Dersimi, "Bu işi Ermeniler başlattı, Kürtler de karşılık verdi" şeklinde soft bir inkarcılığın içinden konuşuyor. Bu görüş istisna olsa da günümüzde muhafazakâr Kürt çevrelerinin bir kısmında bu görüş hala belirleyici. Üçüncü görüş, ise "Kullanıldık...Aldatıldık.. Cahilliğimizden yaptık..." söylemi. Bu tezin sahipleri sıkıştıklarında olan biteni birkaç taşeron aşirete ihale edip işin içinden sıyrılma gayretine sarılmakta. Mümkün mertebe ihalenin Kürtlere kalmaması için çırpınan bir söylemdir bu. Bu söylem hem Kürt aydınları arasında hem de Kürt siyasetlerinin belli merkezlerinde savunulan bir tez. 1915 sonrasında da Kürt aydınlarının çoğu bu görüşü savunuyor. Mesela ünlü Kürt şairi Cegerxwin bunlardan biri. Cegerxwin 'cahil Kürt' imgesini sıkça kullanır. Bu tez bize iki şey söyler. Bir kere bu teze göre bir bütün olarak halkın hiçbir kesimi bu işin içinde hiç yer almadı. İkincisi olarak da "kullanıldık, aldatıldık" demeye getiren bir geçiştirme defansıdır bu. Bu tez her ne kadar 1930'lu yılların Kürt aydınlarının ağzındaki sakız olsa da bu tez 1970'lerden sonra modern bir jargonla yeniden üretildi. 1970'lerden günümüze modern ideolojileri tedris eden Kürt okumuşları bir taraftan Ermenilerle hemdert bir söylem tuttururken diğer taraftan Soykırım'daki Kürt rolünü müphem bir feodalite diskuru içinden gördüler. Bilhassa Kürtlerin sol kanat aktivistleri sıradan halkı tamamen bu işten muaf tutan birkaç taşeron aşiret söylemini sol jargon içinde yeniden türeterek olan biteni muğlak bir tanımlama olan 'Kürt egemen sınıfı'nın kabarık günah defterine yazma yolunu seçtiler. Bu söylem soykırımdaki Kürt iştirakini flu bir alana hapsettiği kadar işin içinden steril bir şekilde sıvışma izlenimini de vermektedir. Dördüncü yaklaşım ise benim de savunduğum bakış açısına göre Soykırımda Kürt aşiretlerinin yanı sıra önemli bir kitleye tekabül eden sıradan Kürtlerin bir kısmı da rol aldı. Hem de proaktif bir rol. Bazı Kürt aşiretleri bu işler için ta 1890'lardan bu yana idman yapmaktaydı zaten. Yani bu aşiretler 1915'te aniden ve tesadüfen ortaya çıkmadılar. 1890'larda Hamidiye Alaylarıyla devam eden bir süreç bu. Özellikle 1894-98 kalamları

sürecinde Sasun, Harput, Eğin, Van katliamında binlerce Ermeniye katleden devlet şiddetinin müstemilatı gibi davranan bir Kürt şiddeti var. Bu şiddet, 1915'in prelüdüdü ve sonra zaten final yaptı.

'Sıradan Kürtler' kavramını açar mısınız?

Sıradan Kürtleri izah etmek için Mele Mahmude Beyazidi'nin göçebe, aşiretli, savaşkan, dağlı Kürtler ile; tarımla hemhal, kısmen şehirleşmiş, ya aşiretsiz ya da büyük bir aşiret patronajından yoksun, şehirleştiği için savaşkan güçlerini yitirmiş görece munis reaya Kürtler dikotomisini hatırlamamız lazım. Sıradan Kürtler sosyolojisinden kastım bu ayrımın ikincisi elbette. Sıradan Kürtlerin yıkıcı performanslarını aslında sahaya hakim olan aktörler tamamen farkındaydı. Misal bu ayrımın ve hatta bu gerilimin tamamen farkında olan Garo Sasuni, "Kürtlerden üç kesim bu işe dahil oldu tespitini yapar. Birincisi devlet zoruyla katılanlar, ikincisi kendi çıkarı için katılan aşiretler, üçüncüsü de reaya Kürtler." Jwaideh ve Bruneissen'in çalışmalarından 'reaya Kürtlerin' aşiretli Kürtlerden bile daha kalabalık bir yeküne ulaştığını görüyoruz. Bunlar herhangi bir aşirete bağlı olmayan, daha çok ovada yaşayan, tarımla uğraşan insanlar. Garo Sasuni diyor ki: "1915'te devlet birtakım aşiretlere güvenemediği için onların yerine reaya Kürtlerin önünü açtı. Sıradan Kürtlerin infial durumlarında oynayacağı potansiyel yıkıcılığa dikkati çeken ilk kişi Sasuni değildir aslında. 1907 yılında Taşnak kongresine katılan ünlü Antranik Paşa, Kürt-Ermeni ittifakının konuşulduğu bir oturumda "söz konusu Ermeniler olduğunda tarımla uğraşan ova sakini reaya Kürt kesimlerin, Kürtlerin en zalimi" olduğuna dikkati çeker. Yine sahaya hakim olan aktörlerden A.Rahman Bedirhan 1898-1902 yılları arasında 31 sayı çıkardığı Kürdistan gazetesinin tam 16 sayısında Kürt-Ermeni ilişkilerini kaleme yatırıyor. Ona göre 1900'ün başında Kürdistan'da siyasal sosyoloji açısından üç kesim oluşmuştur: "Ermeniler, Hamidiye Kürtleri ve Hamidiye olmayan Kürtler." Bedirhan, Hamidiye Kürtlerinden umudunu tamamen kaybedip Hamidiye olmayan Kürtlere dert anlatmak için epey çaba sarf eder. Ermenileri öldürmeyin, zulüm etmeyin, yapabiliyorsanız Ermenilerle ittifak edip sultana karşı çıkın der. Hatta bu çağrılarını sonradan Troşak'ta da yayımlanır. 1908 yılında Kürt

Teavün ve Terakki Gazetesi ise toplam 9 sayı çıkar. Ve tam 7 sayıda Kürtlere hitaben istibdad döneminin sona erdiği hatırlatılarak bundan böyle Ermenilerle sulh zamanının geldiği, talan ve soygunculuğun bittiği çağrılarını yapıyordu. Yanısıra bu tarihlerde kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyetinin nizamnamesinde de cemiyetin kuruluş amacı “Kürt halkının Ermenilerle uygarca uzlaşmasını ve halk olarak iyi geçinmesini sağlamak” olarak belirlenmişti. Cemiyet Kürtlerin pogromlar sırasında el koyduğu toprakların mülkiyetinin barışçı bir şekilde çözülmesini de gündemine alırken, Kürtler ile Ermenilerin ‘seviyeli birlikteliğini’ inşa etmek ve Kürtlerin yeni rejime intibakı için Seyyid Abdulkadir ve Saidi Nursi gibi kanaat liderlerini sahaya sürerek sıradan halkla iletişim seferberliği başlatmıştı.

Sıradan Kürtler parantezinde Hamidiye alaylarına katılmak için Ermenileri öldürüp basamak olarak kullanmayı alışkanlık haline getiren kimi Kürt aşiret kitlelerini de sayabiliriz. Dönemin yazışmalarına bakıldığında bu kişiler Zeki Paşa’nın kapısını epey aşındırmışa benzer. Yine Hamidiye alaylarının müstemilatı gibi davranan Van’daki kasaplar taburu, Muş’taki Saide Nado çetesi, Diyarbakır’da Cendirmeyen bejik ve Cemilpaşazade Mustafa bey milisleri, Mardin’deki Hamsin milisleri de sayabiliriz. Yine Kürt toplumunda tutunamayanları, mücrimleri ve eşkıya örgütlenmelerini de bu paranteze dahil edebiliriz. Sözelimi Kürt ‘Halo çetesi’ bu konularda epey gündem işgal eden bir çete faaliyeti.

Peki bu Sıradan Kürtler aşiret denetiminde değilse onları harekete geçiren bir otorite olmalı. Kim mobilize ediyor bunları?

Perde gerisinde sıradan Kürtleri mobilize eden devlettir aslında. Ama bunu Kürdistan’da devlet adına birilerinin yapması gerekiyordu; o da şeyhler oldu. Şeyhler sıradan Kürtleri devlet adına bu işler için hareket ettiren kült bir otoriteydi. Sadece mobilize eden değil aslında bazı yerlerde mobil unsurlar olarak Soykırım’daki ilk taşı da onlar atmaları da hayli enteresan. Sıradan Kürtler, rejimin şeyhler üzerinden formatladığı modüler pusucu güç kesimleriydi. Fetvalarıyla ve tutumlarıyla şeyhlerin büyük çoğunluğu Soykırımın hem meşrulaştırıcısı, hem ideolojik tahkimat sağlayıcısı hem de kitle ajitatörlüğü fonksiyonlarını

yüklendiler. Sultanın değil ama halifenin sesi olma özellikleriyle bu haliyle şeyhler Ruanda soykırım sırasında radyonun oynadığı konvansiyonel role benzer rol oynadılar. Şeyhlerin Kürdistan'da 'kült otorite' haline gelmesine biraz yakından bakmakta fayda var. Mevlana Halid'e kadar Kürdistan'da kendini toplumdaki tecrit edip daha çok tasavvuf ve zikir seanslarına yönelmiş Kadiri şeyhleri vardı. Mevlana Halid Nakşiliği, Halidilik temelinde reorganize ederken Kürt-Ermeni hinterlandına seçme halifelerini göndererek Kadiri şeyhlerin tekeli tamamen kırmıştı. Mevlana Halid, Hindistanlı Abdullah Dehlevi'nin tedrisinden geçmişti. Dehlevi, tasavvuf ehli olduğu kadar İngiliz sömürgeciliğine karşı Hindistan'da toplumsal bir direnişe de öncülük etmekteydi. Bu nedenle İngiliz emperyalizmine karşı dinsel söylem Hıristiyan karşıtı bir popülizmle birlikte dillendirilmekteydi. Mevlana Halid, Hindistan'dan Kürdistan'a geldiğinde bu teoloji-politik doktrine sadık kaldı. Kadirilerin tersine ibadeti toplumun içine geri getiren Halid, bu şekilde direniş kodlarında yeni bir Sünni akımına öncülük etti. Mevlana Halid'in siyasi paradigması emperyalizm karşıtlığı kokan Hıristiyan karşıtı bir tutumu ihtiva ediyordu. Bu haliyle Nakşibendilik, Ortodoks Sünniliğin tüm akımlarından daha çok dünyevi, siyasi ve militan bir yapılanma ile Kürdistan'da arzı endam etti. Mevlana Halid Rabita isimli risalesini mürted İranlılara ve melun Hıristiyanlara beddua, Osmanlılara ise dua ile bitirmekteydi. Osmanlı'yı İslam'ın son kalesi olarak görüyordu çünkü. Öte yandan II. Mahmud'un Kürt mirliklerini ortadan kaldırmasına destek vermesi de dikkat çekiciydi. Halidiliğin gelişmesiyle birlikte Kürdistan, İslam'ın bu coğrafyaya yayılmasından sonra ikinci kez ciddi bir Sünnileşme dalgasına sahne oldu. Mirliklerin ortadan kaldırılması ile birlikte iktidar sosyolojisi açısından şeyhlik kurumunun önü sonuna kadar açıldı. Şeyhler 1850'lerden itibaren aşiret reislerinden bile daha güçlü bir pozisyona doğru atağa geçtiler. Halid'in atadığı halifeler Kürdistan'da Rus yayılmacılığına karşı ciddi bir kitlesel teyakkuz durumu yarattılar. Abdülhamit'in 93 harbi sonrası İslamizm siyasetine yönelmesi bu dalgaya yeni bir ruh üfledi. Rusya'nın Panslavizmine karşı Abdülhamit Panislamizmi sahaya sürmüştü. Panislamizm dalgasının içinde barındırdığı anti-Hıristiyan dinsel diskuru başta Ermeniler olmak üzere yerleşik Hıristiyanlara yönelik kaşların çatılmasına yol açacaktı artık. Öte yandan Rus karşıtı ama Hıristiyan karşıtı olmayan şeyhler de vardı. Şeyh Ubeydullah'tan Şeyh Said'e uzanan bir

dinsel hat Hıristiyan karşıtı tutumun tam aksi bir tavır sergiliyor. 1880 yılında Van'da neredeyse tüm Nakşi şeyhlerini bir araya getirip bir toplantı yapan Ubeydullah, bir kısım Abdülhamitçi şeyhlerin isyan sırasında tüm Hıristiyan grupların öldürülmesi önerilerine karşı açıkça tavır alır. Ve şeyhin bu tutumunu Kürdistan gazetesi Kürtlerin Ermenileri öldürmemesi için bir iftihar tablosu olarak sık sık hatırlatır. Gerçekten de şeyh, Ermenilere mavi bayrak taşımaları halinde kendilerine dokunulmayacağına garantisini verir. Ve dokunmaz da. Yine 1913 yılında Ermenilerle sınırlı bir ittifak yapan Bitlisli Mela Selim'i de anmak gerek. Soykırım sırasında Şeyh Said'in Ermenilerin katledilmesini gayri İslami ve gayri insani olarak niteleyen fetvasını da biliyoruz. Yine Hesên Hişyar anılarında Muş civarında Rus ordusuna karşı savaşan Said Nursi'nin öldürülmek üzere olan 1500 Ermeniye katledilmekten kurtararak Ruslara teslim ettiğini yazar. Nihayet Mardin yöresinde Şeyh Fethullah'ın soykırım karşıtı net tutumu da bilinmektedir bugün. Fakat maalesef bu damar zayıf ve istisna kaldı.

Eğer dediğiniz gibi şeyhler kült bir otorite ise neden bu damar zayıf kaldı?

Sebebi bana göre basit aslında. Zira Marksist jargonla söylersek eğer din nihayetinde ideolojik yani bir üst yapı kurumu. İktisadi koşullar üst yapı kurumlarının etkili olmasını çoğu zaman bloke edebiliyor. Şunu söylemeye çalışıyorum. Bu işin içinde talan ve ganimet vardı. Eğer ganimet olmasaydı bu işin içinde, mesela Ermenilerin malı devlet tekelindedir hiç kimse onlara dokunamaz şeklinde sert bir yasa olsaydı muhtemelen bahsettiğimiz damar istisna değil kural olurdu. Yani herkes şeyhleri dinlerdi. Ancak işin içinde ganimet ve talan olduğu için bir kısım şeyhlerin söylemi sınırlı sayıda kişiye ulaştı. Bu nedenle Talan kavramı anlaşılmeden Soykırım'a Kürt iştiraki anlaşılabilir kanaati taşıyorum. Bunu söylerken Adorno aklıma geliyor. Üstad "Kapitalizmden bahsedilmeden faşizmden bahsedilemez" demişti. Ondandır ilham alarak bana kalırsa iktisadi feodalizmden türetilmiş talan kavramından bahsedilmeden olaydaki Kürt iştiraki tam olarak anlaşılabilir.

Talan olgusu tezinizin önemli bir parçası gerçekten. Nedir talan ve bu olayda Nasıl bir rol

oyladı.

Talandan bahsettiğimizde bir kere şiddetten bahsediyoruz demektir. Ve devamında iktisadi bir durumdur talan. Yıllar önce Engels, şiddet ile iktisadi gelişim arasındaki illiyeti keşfetmişti zaten. Şiddeti kimi durumlarda iktisadi gelişimin hızlandırıcısı olarak göstermişti bize. Talan geleneği iktisadi feodalizmden türetilen bir rant ekonomisiydi. Bu anlamıyla talan bir tür şiddet endüstrisi gibi hem mala hem de mal sahibine yönlendirilmiş cebri bir şekilde mülkiyete el koyma operasyonuydu. Bu şekilde talan münhasıran şiddet üretiyordu. Üretilmiş bu şiddet mülkiyeti ve mülkiyet ilişkilerini yeniden belirlerken, yalnızca şiddet biriktiren mal biriktirebilirken, mal biriktiren yeniden şiddete yatırım yaparak şiddet biriktiriyordu. Bu şekilde belki Engels'in dediği gibi iktisadi gelişmeyi hızlandırmıyordu ama iktisadi açıdan mal biriktirmeyi ve de doğal olarak gücü belirliyordu. Bu şekilde talan ile aşiretler büyümeyi sağlayabiliyordu. 1800 ile 1915 arasında dört kez Osmanlı-Rus ve en az iki kere de İran-Rus savaşı bu hinterland üzerinde gerçekleşmişti. Moltke, "Bu dönemde Kürdistan'da askere zorla alınan gençler yüzünden iş yapan kimse kalmamıştı" der. Üretim tamamen çökmüştü. Kürtleri besleyen köy ekonomisi ve hayvancılık bitme noktasına gelmişti. Özellikle koyun çok pahalı olduğu için koyun talanları pek çok kez kan dökülmesine ve aşiret savaşlarına yol açıyordu. Millili İbrahim Paşa ile Şammarlar talanı, Miranlı Mustafa paşa ile 'Ağaye Sor' talanları meşhurdur. Kürt dengbejleri bu talanlardaki kahramanlıklar üzerine pek çok şarkı bile söyler.

Dönemin aşiret sosyolojisi de talanı bir davranış modeli olarak ortaya koyuyordu. Mirliklerin tasfiyesiyle Konfederasyonlar federasyona, federasyonlar büyük aşiretlere, büyük aşiretler küçük aşiretlere bölünmüştü. Bu dönemde Kürdistan'da gezen Mark Sykes yüzlerce aşiretle karşılaştığından bahseder. Talan, bu anlamda aşiret iktidarının genişletme ve gücünü büyütme aracıydı. Bir noktadan sonra talan yapmayan aşiret güçten düşerek yem olup başka aşiretlere iltihak ediyordu. Bu anlamda aşiret gücünü ve erkekliği kanıtlama vesikasıydı talan. Cegerxwin, bu dönemde aşiret reislerinin hemen tümünün kendini padişah olarak gördüğüne dikkatimizi çeker. Bu aşiretlerin talan teşebbüsleri Kürtlerin savaşkan modüler

zinde gücünü sürekli yeniden ürettiğini de görmemiz lazım. Bu aşiretlerin savaşı yıkıcıydı. Cegerxwin anılarında Hesar talanını resmederken, talanist müfrezelerin köylerde taş üstüne taş bırakmadığını söylerken, köylerdeki işe yaramaz sepetlerin dahi talan edilip götürüldüğüne dikkatimizi çeker. Bu şekildeki talanların soykırım fragmanlarını anımsatan şiddete sahip olduğunu da anılarda görmekteyiz.

Talan bu iktisadi ve sosyolojik niteliğiyle 1850 ile 1920 yılları arasında Kürt aşiret yapısının ekonomi-politiği haline geldiğini iddia etmek mümkün. Talan ile aşiretler diğer aşiretler karşısında iktisadi pozisyonlarını güçlendiriyordu. Aşiret rasyonalizmi gereği iktisadi pozisyonları güçlenen aşiretlerin artı değer olarak itibari pozisyonları da artıyordu. Devlet tam da bu sosyoloji üzerinde ve aslında bu sosyolojiye hiç halel getirmeyen hatta bu sosyolojiye çok uygun ve bu sosyolojiyi tahkim edecek şekilde hamidiye alayları üzerinden bu olayın içine daldı. Mirliklerin tasfiyesi beklenen sonucu doğurmamış, idari reformlar idealize edilen merkezîyetçiliği sağlamamıştı. Devlet Kürdistan'a girdiğinde oyunu Kürtlerin kuralına göre oynadı. Ve içlerinden bazı aşiretleri tarafına çekerek güçlendirdi. Ve devlet destekli talanı tahkim etti. Bu noktadan itibaren Kürtlerin köy ekonomisi bitme noktasına geldiğinde devlet destekli hamidiye talancılığı, talan şiddetini daha çok Ermenilerle müsemma tarım ekonomisine yönlendirdi. Tarım üzerinden belli bir burjuvazisi ve orta sınıfı oluşan Ermenilerin mülksüzleştirilmesi devletin de arzusuydu. Sason pogromuyla başlayan devlet güdümlü talan şiddeti kapitalist bir ikbal vaad eden tarım ekonomisine yöneldi. Talan müfrezeleri sadece üretim fazlasıyla yetinmeyecek, üretim ilişkileri de onları kesmeyecek bizzat üretim araçlarına el koyacaktı. Tarımsal kapitalizmin gelişmesiyle birlikte toprak giderek değer kazanmaktaydı. Ve artık tam da bu yüzden pogromlarla daha çok ermeni öldürmek demek daha çok toprak sahibi olmak demektir. Sonuç olarak hem aşiretleri hem de sıradan Kürtleri bu iş için güdüleyen ve domine eden temel faktör talan geleneğiydi.

Tüm bu yaşananlar olup biterken ve 1915 yılına gelinirken Kürt basını ve Kürt aydınları bu süreçte nasıl bir rol oynadı?

Soykırımı 2 yıl kala 1913 yılında Roj-i Kurd neşriyatı çıktı. Roji Kurd neşriyatı totalde 4 sayı çıktı. Ve her dört sayıda da ama doğrudan ama dolaylı Kürt-Ermeni ilişkileriyle alakalı yazılar çıktı. Roj-i Kurd'u çıkaranlar amaç ve gaye olarak Kürdistan'da aydınlanma yöntemleri ve eğitim modernleşmesi yoluyla Kürtleri ayağa kaldırmayı tahayyül ediyordu. İlk sayıda yol ve yöntemi kamuya açıklayan editörya yazısında Kürtlüğü yaşatan iki amil olarak "kılıç ve toprağın" altının çizilmesi hayli enteresan. Kürt kılıcı o dönemde Osmanlıyı korumayı öncelerken, bazı Kürtlerin elinde bu kılıcın hiç değilse 1890 pogromlarında ermeni kanıyla boyandığını herhalde editörya bilmeyecek değildi. Yine Kürtler ve Ermenilerin toprak meselesi üzerinde hakimiyet kurmak için o dönemde siyaseten kapıştıkları da vakaydı. Bu yüzden bu iki amilin altının çizilmesi manidar. Fakat yine de Abdullah Cevdet yazılarında her unsurun haklarına sahip olması gerektiğini yazarak işi dengeliyordu. Salih Bedirhan'ın "Kılıçtan Evvel Kalem" isimli 3. Sayıda çıkan yazısı yeni bir duruma işaret ediyordu artık. Belki de ilk kez Kürtler, Ermeniliği değil ama Ermenileri rekabet edilen bir kimlik olarak değil de artık bir "hasım" olarak resmediyordu. Ermeniler soykırımı 2 yıl kala artık hısım değil hasımdı. Bedirhan yazısında Ermenileri hasım olarak niteleyip onları zeki, yaygaracı ve şarlatan olarak klişeleştiriyordu. Hemen dördüncü sayıda yine Salih Bedirhan bu sefer 'Bave Rewşo' müstear ismiyle 'Kürt Yiğitliğine Dair Bir Menkıbe' yazısı yazar. Yazıda iki Kürt asker Balkanlar'da Osmanlı'ya ait bir köy içinde görev yaparken yunan askerleri tarafından kuşatılır. İki Kürt asker sırtını köye yaslayıp yunanlılara hücum ederken, arkadan köyün içinden gelen ateşle iki asker de vurulur. Arkadan vurulma sahnesi, askerin ağzından şu şekilde tasvir edilir. "Halkıma söyleyin, beni, yıllarca beslediğimiz hainler arkandan ateş ederek öldürdü, bunun intikamı alınsın." Bu şekilde arkadan vurulma söylemine değinen yazar İslam'ın, Osmanlı'nın içimizdeki hainlerden çok çektiğine ve bunun artık son bulması gerektiğine işaret eder. Arkadan vurulma söyleminin tam da bu dönemlerde İttihatçıların dilinde pelesenk olduğunu düşündüğümüzde Kürtlerde de bu anlamda bir enerjinin birikmeye başladığını görmekteyiz. Ezcümle soykırımı 2 yıl kala çıkan Kürt neşriyatı her ne kadar Ermenilerle sert bir rekabet içinde yer alsada komşuluk ilişkileri bakımından samimiydi. Kürt-Ermeni hinterlandında iktidarın Kürtler lehine yeniden formatlanması halinde birlikte yaşamaya Kürt neşriyatları razıydı. Yani soykırım veya

Ermenilerin bu coğrafyadan silinmesi benzeri meta-siyasetler Kürtlerin gündeminde değildi.

Peki aydınlara baktığımızda karşımıza nasıl bir tablo çıkar?

Kürt özgürlük mücadelesinde yaptıkları mücadelelerle birer kült kişilik haline gelen aydınların bir çoğu soykırım başladığında Doğu-Kafkas cephesindeydi. Yani soykırıma görgü tanıklığı yapacak kadar olayın merkezindeydiler. Memduh Selim, Kadri Cemil Paşa, Celadet Bedirhan, Abdurrezzak Bedirhan, Kamil Bedirhan, İhsan Nuri, Nuri Dersimi gibi aydınlar Birinci Dünya Savaşı'nda bu cephede bulunuyorlardı. Kamil ve Abdülrezzak Bedirhan, Kürdistan mücadelesi için Rus ordusu ile birlikte karşı taraftaydı. Bu aydınların hiçbirinin yazdıklarında Ermenilere yapılanlarla ilgili kayda değer bir şey bulunmaması hayli enteresan. Celadet Ali Bedirhan örneğin Bakü taraflarındaydı, zabıtların kendi aralarında gelirken "Zo'ları giderken lo'ları halledeceğiz" dediğini aktarır. Fakat "Zo'ların ne şekilde halledildiğine dair" kalemi yerinden oynamaz. Yine Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta İttihatçıların gayrimüslimleri taktik, Müslümanları temsil siyasetlerini güttüğünü belirtir. Bu politikayı yerden yer vurup mahkum eder. Müslümanların temsili ile ilgili kalemi son derece şehvetli akarken gayrimüslimlerin taktikine dair tek kelime yazı kaleme almaz mesela. Yine Kadri Cemil Paşa Erzurum'da Hamidiye Alayları'nın içinde görev yapmaktadır. 'Doza Kurdistan' isimli eserinde Erzurum Ermenilerinin katledilmesine dair çok ketum davranır. İhsan Nuri orduda subay olarak bu cephede bulunup yaralandığı halde Ermenilerin katlini bazı aşiretler üzerine atıp meseleyi kapatır. Abdülrezzak Bedirhan Rus ordusu için çalışırken Van yolunda Ermeni kadın ve çocuk kafilesiyle karşılaştığını belirtir ve bunları sağ salım gidecekleri yere ulaştırdığını belirtmek dışında bir şey anlatmaz. Osman Sabri bu konuda tamamen ketum. Anılarında neredeyse bu olay yokmuş gibi davranır. Nureddin Zaza, Caco isimli hünerli bir soykırım bakiyesi Ermeni hizmetçiyi bir cümleyle andıktan sonra kayda değer hiçbir şey yazmaz. Hesen Hişyar, olayı biraz hatırlayan ender aydınlardan biri. Lice Kaymakamı Hüseyin Nesimi'nin Doktor Reşit tarafından imha edilmesini anlatır. Kürtlerin iştiraki konusunda ise ana akım görüşlere sahiptir. Ona göre bu dönemde Kürtler, Ermeni çetelerin yaptıkları zulümler ve savaşlar nedeniyle Osmanlı'nın kılıcı olup çetelere karşı

koyduğunu yazar. Cegerxwin, Anadolu'dan ve Batı'dan kaçan Ermenilerin 'cahil Kürtler' tarafından katledildiğini yazar mesela. Olayı 'cahil Kürt' imgesiyle karşılayan ilk kişidir seydaye Cegerxwin. Seyda ayrıca Kürtlerin Ermenileri kesmesini ise din farkına bağladığı gibi ayrıca bu işe girişenlerin halk arasında "falanca kişi, kafileden dünya güzeli bir ermeni kadını aldığını" ve "falanca kişinin Ermenilerin üzerinden 10 bin altın aldığını" propaganda ederek katliama mobilizasyon sağlandığına işaret ederek, bu işteki talanın rolüne de dikkati çeker. Ne var ki Seyda, bunları yazmadan bir sayfa önce "Ermeni çetelerin çok Kürt kanı döktüğünü" yazması da dikkat çekici. Okuyucuya sanki "Ermeniler yüzünden bu olaylar oldu" demeye varan bir alt okuma görmekteyiz. Bu konularda kalemi en iştahlı kişi şüphesiz Nuri Dersimi'dir. Dersimi, bu dönemlerde Erzincan bölgesinde görev yapmaktaydı. Dersimi, bu olaylarla alakalı anılarında başlı başına bir bölüm ayıracak kadar bu olayları önemser. Çok geçmeden bu bölüm okunduğunda Dersimi'nin soykırımla alakalı Ermeni tezlerine cevap verme iştihayı içinde olduğu görülmektedir. Hakkaniyetli bir menzilden yola çıkan Dersimi, Ermenilerin ticaret için uzaklara gitmek zorunda kaldığında mal, mülk ve namusunu Kürtlere emanet edecek kadar iki halkın iç içe yaşadığına dikkatimizi çeker. Nihayet ermeni soykırımında Kürt iştirakine değinen dersimi, Ermenilerin imhasında bazı çıkarıcı aşiret liderlerinin rolü vardır der. Ama bunlar Dersimi'ye göre Kürt'e de düşman aşiretler olduğu için bunların yaptığından Kürtler sorumlu tutulamaz. Soykırım sırasında Kürtler Ermenileri korudu diyen Dersimi, Ermenilerin nankör olduğunu ima ederek buna rağmen Ermenilerin çok Kürt öldürdüğüne değinir. Erzincan, Erzurum ve Varto mıntıkasında "Ermeniler çok zulüm yaptı" diyen Dersimi nihayet Ermenilerin bu zulmünden bir buçuk milyon Kürdün mağdur olduğunu yazarak soykırımında öldürülen bir buçuk milyon Ermeniyle Kürt ölümlerini eşitleyerek işin içinden çıkar.

Görüldüğü üzere döneme tanıklık eden Kürt aydınları olayları anlatma konusunda neredeyse tamamen dilsiz. Savaştan sonra biliyorsunuz Jin neşriyatını çıkardı Kürtler. Jin Kürtçe yaşam demektir. Ve Jin dergisinde kardeş olarak gördükleri bir halka soykırımı görmek bir yana Ermeni kelimesi dahi ancak birkaç sayı geçtikten sonra geçer. Kürtlerin yeni Jin'inde Ermenilere yer yoktu. Ve neredeyse tamamen pejoratif bir söylemle Ermeniler yazı konusu

edilmekteydi artık. Hele Wilson prensiplerinden sonra Kürdistan’da nüfus istatistikleri sıkça yayımlanır olmuştu. Savaş öncesi ile savaş sonrası istatistiklere bakıldığında kör bir göz bile etnik bir temizliğin yapıldığını görebilirdi. Ne var ki Kürtlerin gözü artık Wilson’daydı. Jin ayrıca soykırımın hâlâ sahada cari olduğu bir zaman diliminde bir kamu spotu edasıyla “Kule Renkli ata, ermeniye ve zağar köpeğe itimat etme” şeklinde bir Kürt darbu meseli de uydurmaktan ve yayımlamaktan çekinmemişti. Ermenileri sosyal darwinizm icabı güçten düşen hayvanlarla simgeleştirip onları bu şekilde doğal seleksiyonu hak eden olarak resmeden sıradan Kürtlerin okumuş çocukları bu şekilde Ermenilere son bir nefret yumruğu indirmekteydi.

İki makalenizde de soykırım şiddeti üzerinde duruyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

Soykırım şiddetinin benzersizliği ne yazık ki şimdiye dek hakkıyla yazı konusu yapılmadı. Şiddet üzerine yapılan araştırmaların çoğu devrimci şiddet, karşı şiddet veya şiddet tekeli üzerinedir. Hannah Arendt bile soykırım şiddetinden zor bela kurtulan birisi olmasına rağmen soykırım şiddeti konusu üzerinde çok az durmuştur. ‘Şiddet üzerine’ isimli çalışmasında “soykırım şiddeti” üzerine müstakil bir başlık açmayı düşünmez bile. Engels, Sartre, Fanon hattı üzerinden ezilenlerin karşı şiddetini veya devrimci şiddetini dolar diline. Ezilenlerin şiddet görmesine o da alışkındır. Ne var ki soykırım şiddeti özgül ve benzersiz bir şiddet bana göre. Soykırım şiddeti, şiddetin sınırlarının tamamen kaldırıldığı bir ana denk düşer. Şiddet için şiddettir. Hiçbir etik, estetik, insani değer kaygısı güdülmeksizin icra edilen tek şiddet türüdür soykırım şiddeti. Bu yüzden benzersizdir. Ve bu yüzden içindeki şiddet dozajını ölçecek hiçbir ağırlık birimi yoktur. Hele ermeni soykırımındaki şiddet koreografileri insanın tahayyülünün çok dışındadır. Yahudi soykırımı mesela daha çok araçsal rasyonelliğin işbaşında olduğu ve şiddetin gaz odaları benzeri bilimsel teknik ve seanslara emanet edildiği bir şiddet türüdür. Burada şiddet merkezleştirilmiştir ve hem sokağın hem de gündeliğin dışında bir yerlerde icra edilmekteydi. Ermeni Soykırımı’nda çoğu enstantanede ateşli silahlar tasarruf bahanesiyle kullanılmaz mesela. Bu yüzden bu şiddet orjisine iştirak edenler baltasıyla, bıçağıyla, pala ve dirgeniyle iştirak eder.

Kurbanların çoğu kurşunla derhal ölmeye çoktan razı edilmiştir. Bu yüzden soykırım şiddetinin benzersizliği kurbanları bir kurşunla bile ölmeye hasret hale getirecek kadar vahşi ve atonaldır. Silahlı milisler kurbanları seyyar linç gruplarına servis ettiğinde soykırım şiddeti artık seyyardır, fragmanterdir, aperiattır, anonimdir, full-timedir ve her yerdedir. İmece usulüyle icra edilen bu şiddet resitalleri cinsiyetçi, maçist ve mazoşist bir muhtevayla kotarılmaktaydı. Soykırım şiddetinin esas hedefi din adamları, kadınlar ve çocuklardı. Kadın ve çocuklar mal borsalarının değışmezleriydi. Bu guruplara dönük şiddet özel bir kast ve temsili bir simgesellikle icra edilmekteydi. Din adamları öldürüldüğünde aşılanmadan öldürülmezdi mesela. Ya eşeğe ters bindirilir, ya sakalları yolunur ya da tırnakları çekilirdi. Bu şekilde failer hristiyan temsili üzerinden bir din adamını öldürerek mücahit payesi alıyordu. Kadınlar ise tecavüz eşliğinde iki kere bedeni ele geçiriliyordu. Kadını bu şekilde elde ederek öldürmek fail için bir fetih anlamına geliyordu. Bağımsız Ermenistan fikrinin fethi. Çocuklar ise ya taşkın nehirlere atılıyordu ya da uçurumlardan atılıyordu. Bunun fail için anlamı anadolunun ve Kürdistan'ın ilelebet Ermenisizleştirilmesinin kesin tesciliydi.

Pogromlardan farklı olarak Ermeniler tehcirle yerleşim yerinin dışına çıkarılarak katlediliyordu. Bu şekilde gömme zahmetinden kurtulduğu gibi bulaşıcı hastalıklardan da muhafaza imkanı sağlıyordu. Ve nihayet şehir dışına çıkarmak en kolay menkul malları alıkoyma yoluydu.

Velhasıl soykırım şiddeti pürüzsüz ve steril bir öldürme işlemi değildir. Aslına bakılırsa amacın tek başına öldürme olmadığı çok açıktı. Neredeyse tüm vakalarda ölüme eşlik eden bir öldürmekten beter etme saiki söz konusuydu. Mağdura ilk vurulan şiddet eylemiyle öldürücü son şiddet eylemi arasındaki mesafe alabildiğine uzatılarak mağdur ölüme hasret çeker hale getiriliyordu. Sonunda ölüm garantisi olan bu uzatılmış ölüm seansı faile zevk alma, deşarj olma ve kendini kanıtlama fırsatı sunuyordu. Bu yüzden çoğu mağdur bir kurşunla öldürülmeyi veya intihar etmeyi sonunda ölüm olan öldürmekten beter etme stratejisine tercih ediyordu. Soykırım şiddeti tam da budur işte. İntihar etmeyi bile yasaklayan, kendini öldürme hakkını bile insanın elinden alacak kadar insan ruhuna ve

bedenine hükmeden orantısız bir şiddettir.

Öldürmekten beter etme stratejisine neden ihtiyaç duyuluyor sizce?

Hınç var işin içinde. Öldürmek tek başına kesmiyor faili. İçinde biriktirdiği hınç patolojisini ve ateşini ancak öldürmekten beter etme seansı ile dindirebiliyor. İttihatçılar da bu hınç çok açık. Olaylara karışan bu Kürtlerde de bu hınç var. Ve sadece tek bir hınç yok. Sınıfsal hınç var, etnik hınç var ve dinsel hınç var. Bir çeşit hınç kolajından oluşan ve çarpan etkisi yaratan bir şiddet pergeli var ortada. Sınıfsal hınca bir örnek vereyim. 1890'larda Sadettin Paşa pogromlarına katılan Kürtlerle konuşuyor. Bir hamidiye ağası diyor ki "Bunlar bizim atalarımızın (xulamıydı) marabasıydı, şimdi başımıza bunlar bey mi olacaklar" diyor. Burada bir sınıf hıncı var. 1880'lere kadar Ermeniler ve Kürtler arasında elbette sorunlar vardı ama o tarihlere kadar "Ermenileri gâvur olduğu için öldürelim" fikri yoktu. Bu fikir 1880'lerden sonra gelişti.

Günümüze gelelim isterseniz. Kürt siyasetinin Ermeni Soykırımı karşısındaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kürt siyasi hareketini oluşturan partilerin hemen tamamı Ermeni Soykırımı konusunda inkârdan uzak net bir tutum takınıyorlar. Ana akım Kürt siyaseti açık, net ve de her tür şüpheden uzak bir şekilde bunu soykırım olarak tanımlıyor. Ve gerçekten günümüz ortamında bu hakkaniyetli tutum benzersiz. Hatta bir adım öteye giderek "Eğer bu da soykırım değilse o zaman soykırım kelimesini lügatten silmek gerek" diyecek kadar Ermenilerin taleplerini sahiplendiğini görelim. Bunu gerçekten isabetli bir ideolojik duruşla, kapitalist modernite üzerinden okuması da kayda değer. Hem siyasi duruş hem de ideolojik duruş isabetli. Ne var ki sıra ikinci üçüncü cümlelere gelip soykırımdaki Kürt rolünü konuşmaya başladığımızda hareketin ana arterlerinde farklı pek çok yorum olduğunu da görmekteyiz. Orta kadroların bir kısmı Kürtler kullanıldı derken, bazıları birkaç aşiretin sorumluluğuna işaret etmekte. Bazıları Kürt kimliğini temsilen bir siyasi organizasyon

olmadığı için bir bütün olarak Kürtler bu işin içindedir diyemeyiz falan demekte. Kısacası Kürt iştiraki konusunda tek ve netleşmiş bir çizgi yok.

Öte yandan son dönemlerde bazı aydınlar “Kürtlerin Soykırım’da siyasi iradesi yoktu” diyor. İlk bakışta doğru bir önerme bu. Zira Kürtlerin siyasi iradesini temsil eden bir parti veya bir örgüt yoktu o dönemde. O yüzden Kürtleri bir bütün olarak soykırıma iştirak ettiğini iddia edip soykırımdan sorumlu göstermek doğru değil. Ama bir de yaşanan bir tarih var. Ve tarihe bakıp Kürtlerin bu olayda hiçbir sorumluluğu yok demek de doğru değil. Bir kısım aşiretler ve bir kısım sıradan Kürtlerin bu işe iştirak ettikleri bir vaka. Hele bir kısım aşiret liderlerinin zaten iradesi yoktu, devlet ne görev verdiyse yapmak zorundaydı yollu bir savunma bana açıkçası Adolf Eichman’ın mahkemede yaptıkları savunmayı hatırlatmakta. O da ben emir kuluydum, emirleri sorgulamak benim işim değildi diyordu. Kaldı ki yaşanan tarih olayın böyle olmadığını göstermekte. Eğer böyleyse 1908’de meşrutiyetin ilanı ile o dönemdeki hükümete deyim yerindeyse posta koyan Kürt aşiret liderlerini nereye koyacağız? Hususen bu dönemde Millili İbrahim Paşa’nın ve Heyderanlı Kör Hüseyin Paşa’nın hükümete kafa tutan pratiklerini biliyoruz. Yine Şeyh Ubeydullah’tan başlayıp Şeyh Said ve Seyid Rıza’ya kadar Kürtlerin baskıcı ve zorba rejimlere karşı otonom davranabildiklerini görmekteyiz. Kürtlerin Osmanlı karşısında otonom davranma eğilimi hiçbir zaman sönmemiştir. Kürt aşiretleri kendi iradelerini ortaya koyan otonom varlıklardır. 1914’lere kadar sık sık özerk davranıp kafa tutan Kürt aşiretleri neden bu tarihte özerk davranamadılar acaba? Ayrıca mutlak tekçi bir Kürt siyasi iradesi yoktu elbette ama grup dayanışması ve yerel iktidarlar vardı. Kürtler hiçbir zaman siyasi otoriteye tam anlamıyla boyun eğen bir halk olmadı. Ermeni Soykırımı’nda da otonom davranıp devletin soykırım kararına tamamen çekimser kalabilirlerdi. Ermenileri korumayı bir kenara bırakalım olaylara kayıtsız kalsalar dahi soykırım bürokrasisinin Kürdistan dağlarına saklanacak Ermenileri bulup imha etmesi asla mümkün olmazdı. Kürt ailelere sorduğunuz zaman hemen her aile ‘Biz Ermenileri koruduk’ derler. Nerde o zaman o Ermeniler? Bu koruma söylemi bence abartılmış bir efsane. Elbette koruyanlar vardır ama bu istisna. Bu abartılmış söylemin istisnayı çaktırmadan kural haline getirdiği aşikâr. Herkes Ermenileri korumuşsa

peki öldüren kim? Bu sinik yaklaşım bir taraftan Ermenilerin acısına ortak olma konforu sağlarken diğer yandan zımnem kendisini bu yüz kızartıcı suçtan sıyırma imkânı verdiği ölçüde 'dostça bir inkâr' diyebileceğimiz bir kurnazlığın ip uçlarını vermekte. En abartılı rakamlar bile 60 bin Ermeni'nin korunduğunu söylemekte. Bunu kabul etsek dahi katledilenlerin yanında bu çok az bir rakam. Kürtler bırakalım Ermenileri savunmayı olaylara yabancı gibi kayıtsız kalsaydı dahi Ermeniler Kürdistan'da soykırıma tabi tutulamazlardı. En fazla 1890'lardaki gibi kimi yerlerde belki pogrom olabilirdi. O yüzden Kürt iştirakini konuştuğumuzda somut ve daha cesur olabilmeliyiz.

Yüzüncü yıldaki soykırım tartışmaları hakkında ne söylemek istersiniz?

Yüzüncü yılında konu tartışılıyor. Ne var ki bu tartışmalar çoğu durumda politikacıların kakofonisinden öteye geçmiyor. Siyaseten konu zaten yeterince tartışıldığı için ben olayın başka boyutundayım. Modern dönemlerde ilk soykırım bu topraklarda yaşandığı halde soykırım literatürüne felsefi kavramsallaştırma anlamında tek bir özgün kavram ile bile katkıda bulunamadığımızı kabul etmek lazım. Bu yüzden biz holokaust üzerine çalışan batılı düşünürlerin ürettiği felsefi kavramlar üzerinden bu sorunu analiz etmeye çalışıyoruz. Böyle olunca da batılı kavramlar ile burada olan olay arasında açık bir açı farkı ortaya çıkıyor. Adorno'nun otoriter kişilik tanımlamasını ele alalım mesela. Otoriter kişilik analizi, ermeni soykırıma uzanan ellerin röntgenini tam olarak vermez bize. W. Reich'in psiko-politik 'küçük adam' metaforu da buranın soykırım bedenine küçük gelir. Levinas'ın talmudik gelenekten türettiği 'biz-öteki' ayrımı da olan biteni vermez mesela. Zira Ermeniler bilhassa Kürt-Ermeni hinterlandında daha çok 'biz' kategorisine uyan bir halk. Belki Zygmunt Bauman'ın tezleri bu olayı nisbeten açık edebilir. Bauman, Yahudileri Avrupa'nın 'yabancı'sı olarak kodlarken haklıydı. Bunu bahçe metaforu üzerinden detaylandıran Bauman'a göre Yahudi soykırımını özünde 'bahçedeki ayrık otların kökünden sökülüp atılması'ndan başka bir şey değildi. Bunu Ermeni Soykırımına tatbik ettiğimizde Ermenilerin yabani ayrık ot olmadığı ortada. Ermeniler bu hikâyede bana kalırsa bizzat bahçeydi. Anadolu'da tarladan mahsul alındıktan sonra sonbahar mevsimine yakın tarla baştan aşağı içindeki her şeyle birlikte

ertesini sene daha iyi ürün verilmesi için yakılmakta örneğin. İttihatçıların amacı bahçeyi baştan aşağı yakıp sonradan bu tarlaya Türk-Müslüman unsur ekecekti şüphesiz.

Bir de soykırım tartışmaları sanki yanlış bir zemin üzerinden yapılıyor gibi. Soykırımın buradaki asal aksı niteliğindeki yorumlara bakıldığında, bunlar soykırımı anlatırken sanki “laserle yapılan steril cerrahi bir müdahaleyi” anlatıyor gibiler. Burada çarpık bir bakış var. Soykırım kararı alan, onu uygulayan, onu denetleyip gözetten bir makine vardı şüphesiz. Fakat her makine gibi bu makine de insan yapımıydı ve insan eliyle ancak kullanılabilirdi. Teşkilatı Mahsusa ve diğer bürokrasi bu makineyi kusursuz olarak planlamıştı şüphesiz. Fakat bilhassa taşraya inildiğinde bu makinenin çarklarından olmayan kimi sivil halk unsurları da makineye eşlik ediyordu. Bu anlamda Aram Andonyan çok haklı. Soykırım makinesi ne kadar mükemmel olursa olsun halkın rızası, desteği ve kısmen de olsa katılım ve yardımı olmadan yapılabilecek bir çılgınlık değildi. Bu nokta tartışmalarda nedense hiç konuşulmuyor. Bence artık hiç değilse bir kısım halkın rızası, desteği ve yataklığını konuşma zamanı geldi gibime geliyor.

Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Tüm dediklerimi özetleyecek sıradan Kürtlerin infial haline ışık tutacak bir soykırım fragmanıyla bitireyim müsaadenizle. Muş-Varto’da ilçe merkezine 30 km uzakta Baska köyüne yakın ‘Newala Hişk’ (Kurumuş Vadi) diye bir yer var. Sarp dağlarla çevrili derin bir vadi burası. Son yıllara kadar dahi burada insan kemikleri olduğu için belki de hayvanlar saygıdan bu civarda otlamazdı. Hınıs Ermenilerinin kafilisi bu vadiye geldiğinde burada yaşayan sıradan Kürtlerin bir bölümü kafilayı talana girişmişler. Ganimetin bereketi utangaç bir dille de olsa halen dillerdedir. Burada kadın ve çocuklara uygulanan şiddeti karşılayacak kelime yoktur. Bir tanık katliamdan sonra olay yerine gittiğini ve orada can çekişen yaralı halde inleyen bir ermeniye bulduğunu anlatır. Yaralı Ermeni bu kişiyi görünce “kirve ne olur biraz su ver bana” diye yalvarır. “Su yok” diye cevap verir tanık. Bunun üzerine yaralı Ermeni, tanığın kötü niyetini anlayınca “O zaman gel ağzıma işe susuzluğum gitsin, ondan

sonra öldür beni” diye yalvarır. Tanık onun ağzına işemeyecek kadar hınç ve şiddetle yüklü olduğu için büyükçe bir taşı kafasına indirip onu orada öldürmekte. Bu fragman bize bir kısım sıradan Kürdün infial anında neler yapabileceğini, talanın rolünü ve nihayet soykırım şiddetinin benzersizliğini apaçık göstermekte. Bir insan diğer bir insanın ağzına ondan nefret ettiği için işemek isteyebilir. Peki bir insanın ağzına işemeyi bile ona çok gören bir davranışı nasıl açıklayacağız. Nefretin bile hafif kaldığı bir andır bu.

Sonuç olarak bu olayları anlatırken son sözü ben hep Kitabı Mukaddes’e bırakıyorum. Hem adamı öldürdün hem de başını aldın değil mi? diye sorar kutsal kitap. Hülasa Kürtlerin bir bölümü hem Ermenileri öldürdü hem de başını aldı.

Kaynak: agos.com.tr